

کشور صنعت‌ها و کشاورزی ایران

www.ketab.ir

مهندس مرتضی حقوقی اصفهانی

سرشناسه:	حقوقی اصفهانی - مرتضی، ۱۳۰۷ -
عنوان و نام پدیدآور:	کشت و صنعت ها و کشاورزی ایران / مرتضی حقوقی اصفهانی
مشخصات نشر:	تهران: نشر سمر: جامعه مهندسان مشاور ایران، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری:	۳۸۴ ص.: مصور، جدول، نمودار
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۶۵۰۸-۸۷-۳
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
ادداشت:	کتابنامه به صورت زیرنویس
موضوع:	شرکت های کشاورزی ایران - - ایران
موضوع:	صنایع کشاورزی - - ایران
موضوع:	صنایع کشاورزی - - مدیریت
موضوع:	مواد غذایی - - صنعت و تجارت
موضوع:	کشاورزی - - ایران
رده بندی کتب:	۷۱۳۹۳ ح ۹ الف / HD۹۰۱۶
رده بندی دیویی:	۳۳۸ / ۱۰۹۵۱
شماره کتابشناسی ملی:	۳۴۸۲۷۸۵

کشت و صنعت ها و کشاورزی ایران

مهندس مرتضی حقوقی، اصفهانی

ناشر: نشر سمر با همکاری جامعه مهندسان مشاور ایران

نوبت چاپ: چاپ اول - ۱۳۹۳

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۵۰۸-۸۷-۳

مربی حقوقی اصفهانی

نویسند این کتاب در سال ۱۳۳۳ شمسی از دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران فارغ التحصیل شد و از همان زمان تاکنون که چند سالی بیش از نیم قرن را پشت سر گذاشته در بخش کشاورزی حضور داشته است از جمله سالیانی دراز در سمینارهای مختلف دولتی مسئولیت اجرای قانون تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی، قانونی‌های تولید روستایی و کشت و صنعت‌ها را عهده‌دار بوده است و سال‌ها پس از انقلاب اسلامی نیز در کسوت مهندس مشاور در زمینه‌های مذکور و واحدهای بزرگ کشاورزی خدمات مشاوره‌ای، مطالعاتی و دبیرخانه‌ای اجرایی را نیز به عهده داشته است.

تقدیم کتاب به عزیزانم:

دکتر پرستو گلستانی - دکتر بابک حقوقی

سپهر

سهراب

فهرست مطالب

۱- پیش گفتار.....	۱
۲- مقدمه.....	۳
۳- کشت و صنعت.....	۵
۳-۱ تعریف.....	۵
۳-۲ سابقه نظام بهره‌برداری کشت و صنعت.....	۶
۳-۳ کشت و صنعت‌ها در کشاورزی ایران.....	۸
۳-۴ قانون تأسیس شرکت‌های بهره‌برداری از اراضی زیرسده.....	۹
۴- ایجاد واحدهای بزرگ کشاورزی با عنوان کشت و صنعت.....	۱۳
۴-۱ تخصیص اراضی برای واحدهای کشت و صنعت در دزفول.....	۱۴
۴-۲ قرارداد کشت و صنعت‌ها.....	۱۷
۴-۲-۱ مقدمات.....	۱۷
۴-۲-۲ آئین‌نامه مربوط به ضوابط سرمایه‌گذاری.....	۱۹
۴-۲-۳ تعهدات و اختیارات متقابل سرمایه‌گذار و دولت.....	۲۰

۲۰.....	۴-۲-۴ چارچوب کلی قرارداد و مبادله آن
۲۳.....	۵- شروع فعالیت کشت و صنعت‌های دزفول طرف قرارداد با دولت
۲۴.....	۵-۱ شرکت کشت و صنعت ایران - آمریکا
۲۵.....	۵-۲ شرکت کشت و صنعت ایران - کالیفرنیا
۲۵.....	۵-۳ شرکت کشت و صنعت ایران - شلکات
۲۵.....	۱ شرکت کشت و صنعت بین‌المللی ایران
۲۵.....	۵-۴ شرکت کشت و صنعت کله
۲۶.....	۶- دیدگاه سرمایه‌گذاران تشکیل کشت و صنعت‌ها در دزفول
۲۸.....	۶-۱ کمیته‌های بررسی
۲۹.....	۶-۲ بررسی وضع اراضی آب‌ورس‌ها برای تشکیل کشت و صنعت
۳۱.....	۷- سرنوشت کشت و صنعت‌ها - تعدادی شده در اراضی دز
۳۲.....	۷-۱ خدمات و فعالیت کشت و صنعت‌ها و تعهدات زمانی
۳۵.....	۷-۲ مطالعات موردی و ارزیابی کشت و صنعت‌های دزفول
۳۸.....	۷-۳ انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ و خلع‌ید از کشت و صنعت‌های دزفول
۳۹.....	۷-۴ بهره‌برداری از اراضی پس از خلع‌ید از کشت و صنعت
۴۱.....	۷-۵ آثار تبعی فعالیت کشت و صنعت‌ها در دزفول
۴۳.....	۸- شرکت‌های کشت و صنعت دوتتی
۴۴.....	۸-۱ سوابق کشت و صنعت نیشکر
۴۷.....	۸-۱-۱ شرکت کشت و صنعت نیشکر هفت تپه
۵۵.....	۸-۱-۲ شرکت کشت و صنعت نیشکر کارون
۶۵.....	۸-۱-۲-۱ تحلیلی بر عملکرد دهساله کشت و صنعت کارون
۶۸.....	۸-۱-۲-۲ تنگناهای کشت و صنعت کارون

- ۷۰..... ۳-۲-۱-۸ کشت و صنعت کارون «ادامه فعالیت»
- ۷۱..... ۴-۲-۱-۸ فعالیت‌های جانبی
- ۷۳..... ۳-۱-۸ شرکت کشت و صنعت نیشکر میان آب
- ۷۷..... ۲-۸ صندوق مطالعاتی توسعه نیشکر و صنایع جانبی
- ۸۱..... ۳-۱-۸ تشکیل شرکت توسعه نیشکر و صنایع جانبی
- ۸۳..... ۱-۳-۸ کشت و صنعت نیشکر دهخدا (شمال اهواز)
- ۸۹..... ۱-۱-۸ کلیات طرح
- ۹۵..... ۲-۳-۸ مطالعات مهندسی، زیربنایی و خدمات
- ۱۰۱..... ۱-۳-۸ مطالعات اقتصادی طرح
- ۱۰۳..... ۴-۱-۳-۸ سیمای طرح واحدهای صنعتی و تبدیل
- ۱۰۶..... ۵-۱-۳-۸ شناخت موجودات بایوم و مسائل اجتماعی
- ۱۰۸..... ۶-۱-۳-۸ پیشرفت طرح نیشکر
- ۱۱۰..... ۲-۳-۸ کشت و صنعت نیشکر سلماس خاوسی (جنوب اهواز)
- ۱۱۳..... ۳-۳-۸ کشت و صنعت نیشکر فارابی (جنوب اهواز)
- ۱۱۷..... ۴-۳-۸ کشت و صنعت نیشکر دعبل خزائی (جنوب اهواز)
- ۱۲۲..... ۵-۳-۸ کشت و صنعت نیشکر امیرکبیر (جنوب اهواز)
- ۱۲۵..... ۶-۳-۸ کشت و صنعت نیشکر میرزا کوچک خان (جنوب اهواز)
- ۱۲۹..... ۷-۳-۸ کشت و صنعت نیشکر امام خمینی (شعبه- شوشتر)
- ۱۳۵..... ۴-۸ گزارش فنی- اقتصادی طرح توسعه کشت نیشکر و صنایع جانبی در خوزستان
- ۱۳۵..... ۱-۴-۸ مقدمه
- ۱۳۸..... ۲-۴-۸ اقتصاد ملی و نتایج سیاست‌ها
- ۱۴۰..... ۳-۴-۸ مدل برنامه‌ریزی و تحلیل‌های مربوط

۱۴۲	تقاضا برای شکر.....	۱-۳-۴-۸
۱۴۵	عرضه.....	۲-۳-۴-۸
۱۴۸	تعادل: طرح توسعه نیشکر و صنایع جانبی.....	۳-۳-۴-۸
۱۶۴	معیارهای ارزیابی.....	۴-۳-۴-۸
۱۶۷	رشد اقتصادی.....	۵-۳-۴-۸
۱۶۸	سودآوری طرح.....	۶-۳-۴-۸
۱۷۰	تجزیه و تحلیل.....	۷-۳-۴-۸
۱۷۶	انج.....	۸-۳-۴-۸
۵-۸	خصوصی سازی کشت صنعت های نیشکری وابسته به شرکت توسعه نیشکر و صنایع جانبی.....	۱۷۹
۱۸۰	۱-۵-۸ ابعاد واگذاری طرح توسعه نیشکر و صنایع جانبی به بخش خصوصی.....	
۱۸۴	۲-۵-۸ واگذاری کارخانجات.....	
۱۸۵	۳-۵-۸ خدمات مالی و اعتباری.....	
۱۸۵	۴-۵-۸ نتیجه گیری و پیشنهاد.....	
۱۸۶	۶-۸ کیفیت آب و آینده کشت و صنعت های نیشکری.....	
۱۹۲	۷-۸ شرکت های کشت و صنعت کشاورزی، باغداری و دامپروری.....	
۱۹۳	۱-۷-۸ شرکت کشت و صنعت و دامپروری مغان.....	
۲۰۱	۱-۱-۷-۸ روند اجرای برنامه ها.....	
۲۰۹	۲-۱-۷-۸ صنایع تبدیلی کشت و صنعت مغان.....	
۲۱۳	۳-۱-۷-۸ تحلیل کلی فعالیت.....	
۲۱۴	۲-۷-۸ شرکت کشت و صنعت پارس مغان.....	
۲۱۵	۱-۲-۷-۸ برنامه های پیش بینی شده.....	

۲۱۸	..... اجرای برنامه‌ها و پروژه‌ها.
۲۲۵	..... ادامه و روند فعالیت‌ها.
۲۲۹	..... شرکت کشت و صنعت جیرفت.
۲۳۳	..... شرکت کشت و صنعت شهید رجائی.
۲۳۷	..... شرکت کشت و صنعت شهید بهشتی.
۲۴۱	..... شرکت کشت و صنعت و دامپروری سپیدرود.
۲۴۸	..... شرکت کشت و صنعت و نوغانداری، صنایع ابریشم ایران.
۲۵۸	..... کشت و صنعت دولتی و بخش کشاورزی.
۲۶۳	..... ۹- کشت و صنعت بخش خصوصی.
۲۶۳	..... ۱-۹ امکانات و منابع آب و خاک.
۲۶۵	..... ۲-۹ تشکیل و توسعه واحدها، کشت و صنعت خصوصی و بخش کشاورزی.
۲۶۸	..... ۱-۲-۹ صدور مجوز واحدهای کشت و صنعت.
۲۶۹	..... ۳-۹ ظرفیت توسعه کشت و صنعت‌های بخش خصوصی.
۲۶۹	..... ۴-۹ کشت و صنعت‌های خصوصی بخش کشاورزی.
۲۷۵	..... ۱-۴-۹ کشت و صنعت دشت مرغاب (یک و یک).
۲۷۹	..... ۲-۴-۹ گروه صنایع غذایی سولیکو- شرکت فرآورده‌های لبنی فارس.
۲۸۲	..... ۳-۴-۹ شرکت سهامی زراعی حضری (کشت و صنعت).
۲۸۴	..... ۴-۴-۹ شرکت سهامی زراعی گلپایگان (کشت و صنعت).
۲۸۵	..... ۵-۴-۹ کشت و صنعت‌های بخش خصوصی «توضیح».
۲۸۹	..... ۵-۹ بخش کشاورزی و کشت صنعت‌های خصوصی.
۲۹۳	..... ۱۰- وابستگی صنعت و کشاورزی.
۲۹۵	..... ۱۰-۱ الگوی زراعی ایران و تولید محصولات صنعتی.

۱-۱-۱۰ چغندر قند- نیشکر و صنایع قند ۲۹۸

۱-۱-۱۰ پنبه و کارخانجات پنبه ۳۰۱

۱-۱-۱۰ دانه‌های روغنی و کارخانجات روغن نباتی ۳۰۴

۱-۱-۱۰ زیتون و صنایع تبدیلی ۳۰۷

۱-۴-۱-۱۰ مشخصات زیتون ۳۰۷

۱-۴-۱-۱۰ پراکنش زیتون در ایران ۳۱۳

۱-۴-۱-۱۰ صنایع تبدیلی و تکمیلی زیتون ۳۱۴

۱-۵-۱-۱۰ صنایع و کارخانجات عمل آوری ۳۱۵

۱-۵-۱-۱۰ صنایع و کارخانجات عمل آوری ۳۱۶

۱-۵-۱-۱۰ صنایع و کارخانجات عمل آوری ۳۱۷

۱-۵-۱-۱۰ صنایع تبدیلی ۳۱۸

۱-۵-۱-۱۰ صنایع و کارخانجات عمل آوری ۳۱۸

۱-۵-۱-۱۰ صنایع و کارخانجات عمل آوری ۳۲۲

۱۱- صنایع کشاورزی در خدمت ساماندهی واحد های زیر ۳۳۱

۱-۱۱ بهره‌برداری های کشاورزی جمعیت و صنعت ۳۳۲

۱۲- جمع بندی و سخن آخر ۳۳۵

پیوست ها ۳۴۱

پیوست ۱ آیین نامه مربوط به ضوابط سرمایه گذاری خارجی در ایجاد واحدهای صنعتی و کشت

و صنعت ۳۴۳

پیوست ۲ قانون و اساسنامه شرکت توسعه نیشکر و صنایع جانبی ۳۵۱

پیوست ۳ اساسنامه شرکت کشت و صنعت و دامپروری مغان ۳۶۱

پیشگفتار

در بین نظام‌های متنوع بهره‌برداری کشاورزی «کشت و صنعت» واژه جدیدتری است که اولین بار پروفسور دی. آ. گولدبرک از مکتب تجاری دانشگاه هاروارد واژه کشت تجاری Agribusiness را بدلیل مشخصات آن عنوان کرد و اینگونه تعریف نمود که کشت تجاری شامل عملیاتی است که تمام مراحل تولید و توزیع محصولات زراعی که خدمات تولید زراعی، انبارداری و تبدیل محصولات زراعی و مواد غذایی حاصله را دربرمی‌گیرد.

این تعریف باتوجه به تبدیل محصولات و خدمات صنعتی مربوطه در ایران کشت تجاری واژه کشت و صنعت "Agriindustry" متداول و مصطلح شد.

اصطلاح کشت و صنعت در کشاورزی ایران پس از تصویب «قانون تأسیس شرکت‌های بهره‌برداری از اراضی زیرسدها» و اولین شرکت‌هایی که در اجرای این قانون در اراضی زیر سد دز تشکیل شدند شرکت‌های کشت و صنعت نامیده شدند و در پی واحدهای بهره‌برداری متعددی زیرپوشش نام کشت و صنعت شکل گرفتند تا آنجا که امروز از حدود ۸ میلیون هکتار اراضی آبی کشور بیش از ۲۱۰ هزار هکتار زیرپوشش شرکت‌های کشت و صنعت دولتی و بیش از این میزان

از اراضی زیر فعالیت کشت و صنعت‌های خصوصی است.

کتابی که تحت عنوان «کشت و صنعت‌ها ....» آماده چاپ شده است تاریخ مربوط به این واحدهای بهره‌برداری در کشاورزی ایران و سیر فعالیت، تغییر و تحول و کم و کیف آنها را به تفصیل مورد بحث و نقد قرار داده و اثرات آنها را در بخش کشاورزی کشور تجزیه و تحلیل نموده است. امید است این اثر چون دیگر آثاری که از طرف جامعه نشر یافته است بتواند مورد استفاده کارشناسان و علاقه‌مندان رشته کشاورزی قرار گرفته و برای دست اندرکاران این بخش مفید واقع شود.

جامعه مهندسان مشاور ایران

مقدمه

اصلاحات اراضی دهه ۱۳۴۰ زمین‌سیرات است. ای در بخش کشاورزی ایران و نظام زمین داری شد. در این ارتباط کمیسیون‌های کشاورزی و مجلس شورای ملی و سنا با پیشنهاد مشترک و تصویب ماده واحده قانونی در سال ۱۳۴۳ به دولت تکلیف نمودن با توجه به توسعه برنامه اصلاحات ارضی در کشور و تغییر و تحولی که در نظام زمین‌داری در بخش کشاورزی در پیش است تدابیر لازم را در ساماندهی این بخش و شرایط استفاده بهینه از آب و خاک و منابع تولید اتخاذ نماید. باین اعتبار به پیشنهاد وزارت کشاورزی قانون مربوط به توسعه خدمات مهندسی و ترویجی و ضوابط مربوط به عرضه نهاده‌های کشاورزی در کمک به بخش کشاورزی و کشاورزان و روستائیان در سال ۱۳۴۴ به تصویب مجلسین رسید و در پی نیز قوانین دیگری مربوط به نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی و ساماندهی اراضی خرد و پراکنده طی سال‌های ۱۳۴۷ و ۱۳۴۹ مصوب شد. از جمله در سال ۱۳۴۷ به پیشنهاد وزارت آب و برق وقت «قانون تأسیس شرکت‌های بهره‌برداری از اراضی زیرسدها» مورد تصویب مجالس قانون گذاری قرار گرفت.

در این قانون به حداکثر بهره‌برداری از منابع آب و زمین قابل آبیاری از سدها و تأسیسات آبیاری

مربوط و تشکیل شرکت‌های کشت و صنعت با سرمایه دولت یا سرمایه‌های خصوصی داخلی یا خارجی اشاره شده بود. در اجرای این قانون در اراضی آبخور سد دز در دزفول با مشارکت و سرمایه سهامداران خارجی و ایرانی پنج شرکت که عنوان کشت و صنعت داشتند تشکیل و فعال شدند. با این سابقه و از این زمان چه در بخش دولتی و عمومی و چه در بخش خصوصی واحدهای بهره‌برداری کشاورزی که با صنایع تبدیلی و کشاورزی نیز همراه بود با نام شرکت‌های کشت و صنعت موجودیت می‌یافتند. در استفاده از منابع آب و خاک و کشاورزی کشور نظام بهره‌برداری جدیدی شکل گرفت و توجه یافت تا آنجا که در حال حاضر از سطوح اراضی آبی کشور بیش از ۲۱۰ هزار هکتار زیرپوشش شرکت‌های کشت و صنعت دولتی و شاید به همین میزان در بخش خصوصی واحدهای جدید که تولید رسی و بی‌بی صنایع تبدیلی وابسته را زیرپوشش داشته باشند فعالیت دارند. با توجه به اینکه شرکت‌های کشت و صنعت تشکیل شده زیر سد دز به جهات اقتصادی و بخصوص مسائل اجتماعی بستر بحث و نقد بسیار فراوانی را گرفت و بالاخره پس از انقلاب اسلامی از این واحدها طبق قانون خلع ید گردید و همچنین مناسبات نسبی که واحدهای کشت و صنعت در بخش کشاورزی کشور داشته و دارند و آثاری که بر جهات مختلف از فعالیت آنها مشهود است. نویسنده این اثر که قبلاً در مورد دو نظام بهره‌برداری کشاورزی «شرکت‌های سهامی زراعی» و «شرکت‌های تعاونی تولید روستائی» با انتشار کتاب به بحث و نقد پرداخته بود، در مورد نظام بهره‌برداری کشاورزی در قالب کشت و صنعت‌ها نیز اقدام مشابهی را بانجام رساند. در مورد این بخش از تاریخ معاصر کشاورزی کشور، سوابق پیامدها و آثار تبعی و کارآئی‌ها و محدودیت‌ها به بحث می‌پردازد و شاید بتواند برای دانشجویان، دانشگاہیان و دست‌اندرکاران بخش کشاورزی مفید واقع گردد.